

Լճիկոս հսկային գերեզմանը Պօլսոյ նեղուցին վրայ՝ Եռուշա տաղը ըստուած լեռը, որուն երկայնութիւնն է 66 ոտնաչափ: Յունաց պատմիչներուն խօսքին նայելով՝ Լճիկոս արգոնաւորդաց մէկն է, որ Պողոտեկիսին հետ կռուելով՝ զարնուեր մեռեր է և հոն թաղուեր է. իսկ Տաճիկները Յեսու նահապետին գերեզմանն է կ'ըսեն, ու զանազան առասպելներ կը պատմեն վրան՝:

Հսկայ մարդիկ սովորաբար բարակ ու տկար կ'ըլլան, և գլուխնին պրզտիկ: Սմանք կ'ըսեն թէ զանազան կրթութեամբ և դեղերով կրնայ մարդուս հասակը երկըննալ: Պէրքլէյ անգղիացի եպիսկոպոսը որք տղայ մը սնուց կ'ըսեն անանկ ուտելիքով որ 7 ոտնաչափէն աւելի երկընցաւ, ու 20 տարուան մեռաւ: Սրիշ թերթի մէջ կը տեսնենք գաճաճները:

Սալ ու Տօրոս չգելու սովորութիւն:

Հին և նոր սովորութիւններու մէջ ամենէն աւելի փոփոխականներէն մէկը եղած է՝ մազ ու մօրուք ձգելու սովորութիւնը:

Եթիացիք, Բփրիկեցիք ու Եւրոպացիք ալ հին ատենը, բայց 'ի Յոյներէն ու Հռովմայեցիներէն, երկայն մազ կը թողուին. և Եթիայի մէջ երկայն մազ ձգելու սովորութիւնը ընդհանրապէս ինչուան Եւրաբացւոց զօրանալու ատենը տևեց կ'ըսեն:

Հայոց հին ատեն երկայն մազ ունենալը յայտնի է մեր ազգային պատմութիւններէն. բայց կ'երևնայ թէ քրիստոնէութենէ ետքը կարճըցուցին: Եւրաջները կ'երևնայ թէ տղոց գլուխը կ'ածիլէին, և միայն ցցունք մը ու ետևի կողմը երկայն մազ կը թողուին. ասոր յիշատակութիւն Բուզանդէն ունինք որ կ'ըսէ. «Եւր նա

» (Եւրտաւազդ որդի Սալէի) 'ի տիոց
» տղայ, և ըստ մանկութեանն օրի-
» նի, ըստ կրօնից Հայոց՝ որպէս օ-
» ռէն էր զգլուխ մանկտոյն, սոյնպէս
» 'ի ժամանակին գերծեալ էր զգլուխ
» մանկանն Եւրտաւազդայ, և ցցունս
» էր թողեալ և գէս արձակեալ»:

Պարսից և Պարթևաց թագաւորները ինչուան շինծու երկայն մազ կը դնէին գլուխնին: Հռովմայեցիք իրենց հասարակապետութեան վերջերը ու կայսերաց ժամանակը Եթիացւոց պէս մազերնին գանգուր՝ կ'ընէին, ու հոտաւէտ եղերով կ'օծէին:

Հին Վաղղիացւոց մէջ երկայն մազ ունենալը պատուոյ և ազատութեան նշան էր, ուստի ծառաները մազերնին կ'ածիլէին. իսկ եկեղեցականները զարդասիրութենէ ազատ մնալու համար՝ բոլոր մազերնին կ'ածիլէին, ու մինակ պզտի փունջ մը կը թողուին: Եւ սովորութիւնն ալ ունէին որ իրենց մազերուն վրայ կ'երդուրննային Վաղղիացիք, ինչպէս հիմա իրենց պատուոյն վրայ կ'երդուրննան. ուստի մէկուն մազերը կտրելը՝ պատուէն զրկելու և նախատանաց նշան էր: Իսկ որ երկու հոգի իրարու հետ խօսք դրած ըլլային անըզգամութիւն մը ընելու, զասոնք պատժելու համար իրարու մազը կտրել կուտային: Վաղղիայի մէջ ինչուան Փրանկիսկոս Ա թագաւորին ժամանակը երկայն մազ ձգելու սովորութիւնը կար. բայց որովհետև թագաւորը գլխուն վրայ վերք մը ունէր՝ իր մազերը կտրել տուաւ. մեծերն ալ թագաւորին հետևեցան, ժողովուրդն ալ մեծերուն:

Եւրեմտեան եկեղեցւոյ կրօնաւորներն ու քահանաները ընդհանրապէս կը խուզեն իրենց մազը. իսկ արեւելեան եկեղեցեաց քահանաները սովորաբար երկայն մազ կը թողուն:

Սօրուքը որ խոհմուտէ և իմաստութեան նշան սեպուած է՝ հին ա-

տենի մարդիկը ընդհանրապէս ինչպէս որ բնական կերպով կը բռնանէր՝ անանկ կը թողուին, ուստի՝ ի սկզբանէ՝ ի վեր մօրուքը Հայոց, Հրէից, Լատինացի, Եթովպացի, Պարսից և Տաճկաց մէջ յարգի եղած է։ Սիայն հիներէն Եգիպտացիք և ուրիշ քանի մը ազգեր մօրուքը աւելորդ բան սեպելով կը կտրէին։ Յոյները, Տրոյիացիք, Լատիններն ալ կը թողուին որ մօրուքնին աճի։ Հոմերոս շատ անգամ կը յիշէ Ոդիսէսին, Ղիոմեդէսին, Հեկտորին և Պրիամոսին մօրուքը։ Սիրգիլիոս ալ կը յիշէ Սեսան կիսին մօրուքը՝ որ ամբողջ կուրծքը կը գոցէ եղեր։

Յոյք մեծին Լլեքսանդրի ժամանակը բոլոր մօրուքնին ածիլեցին։ Թէպէտ դրամներու վրայ նաև Լլեքսանդրին հօրը՝ Փիլիպպոսին, ու իրմէ ալ առաջիններուն դէմքերը առանց մօրուքի են։ Լլեքսանդրի պատերազմին ատենը Լլեքսանդր իրեն մօրուքն ու մազերը բոլորովին ածիլել տուաւ, զօրքերուն ալ հրամայեց որ անանկ ընեն, որպէս զի Թշնամին բռնելու տեղ չգտնէ. աս սովորութիւնը Սակեդոնիայի մէջ երկար ատեն մնաց. բայց Պտղոմէոս ու անոր յաջորդները նորէն սկսան մօրուք թողուլ։

Հռովմայեցիք որ Հռովմայ շինութեան ինչուան 450 տարին մօրուք կը թողուն եղեր, ետքը սկսան ածիլել. միայն պատանիները ինչուան քրտանմէկ տարեկան չըլլային՝ մօրուքնին չէին ածիլել, և առջի անգամ որ կ'ածիլէին՝ չաճներէն մէկուն կ'ընծայէին իրենց մօրուքը. ինչպէս Երոն կայսրը իրենը ոսկիէ ամանով կ'ապիտոյինի մէջ Լլեքսանդրայ նուիրեց։

Լլեքսանդր կայսրը սկսաւ նորէն մօրուք թողուլ. իրեն հետ մէկտեղ նաև Յոյք և Հռովմայեցիք։ Երբոր մեծն Կոստանդիանոս Թագաւորեց,

մօրուք թողուլը վերջացաւ։ (Յուստինիանոսի ատեն նորէն թողուցին։

Ի ընդոքարտացւոց մէջ մեծ պատիւ էր Թաւ ու երկայն պէխ թողուլը. իսկ Ղոթացիք ու Փրանկները միայն պէխ կը թողուին, ու Վլոտփիկէն կամ Վլոփիսէն ետքը՝ որ Հռովմայեցւոց պատուանունովը Պատրիկ ըսուեցաւ, մօրուք թողուլ սովորութիւնը մտաւ նաև Ղաղղիայի մէջ։ Ի ուղովիկոս կրտսեր ըսուածը, և սուրբն Ի ուղովիկոս ու իրեն յաջորդները մօրուք թողուլը վերջացուցին։ Փրանկիսկոս առաջինին ատենը նորէն սկսան մօրուք թողուլ, որովհետև աս Թագաւորը կզակին տակը ուռեցքի պէս բան մը ունէր, և ուղեց պակասութիւնը մօրուքով գոցել։ Լլեքսանդրի և Խաղղիայի մէջ հին ատեն ոչ միայն եկեղեցականները, հապա նաև աշխարհականները մօրուք կը թողուին։ Խուսաց վրայ գալով, յայտնի է Թէ մեծն Պետրոս ինչ նեղութիւն քաջեց իր տէրութե մէջ մօրուքը վերցնելու. և ինչուան հիմա Խուսաց գեղացիները մօրուքաւոր են։

Յունաց ետքի ապստամբութեան ատենները Ղաղղիացւոց երիտասարդներուն մէջ նորեկութե սովորութիւն մը եղաւ պզտիկ մօրուք մը թողուլը՝ իբր Թէ արևելցոց նմանելու մտքով. իսկ հիմա աւելի շատցած են մօրուքաւորները հասարակ ժողովրդեան մէջ. և Խաղղիայի ու մէկքանի գաղղիասեր ազգեր՝ աս կողմանէ ալ Ղաղղիացւոց կը ջանան հետևիլ։

ԱՋԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նախընթաց տետրին առջի երեսը, երկրորդ սեան վերջնեք տողին մէջ հաւած բառին տեղը կարդալու է պարտաւոր։